

çeken en temel özellik ise “rüya ve bilinç akışı tekniklerinin sarmalında” kurulan hikâyelere bu anahtarlar eşliğinde bakılması. Tanpınar, malum, “rüya”lara büyük önem vermiş, hatta bir dönem rüyalarını günlüklerine kaydetmiş, bir şair olarak da dilde rüya hâli yaratmayı şiddetle arzulamış bir edebiyatçıdır. Narlı’nın Tanpınar incelemesi de bu eksen üzerinde ilerleyerek Abdullah Efendi’nin iç dünyasına bakıyor, rüya-hayal-halüsinasyon sarmalında kurgulanan hikâyenin satır aralarını incelikle okuyor.

KÜLTÜRBİLİME GİRİŞ: DİL, KÜLTÜR VE ÖTESİ...

Songül Aslan KARAKUL

“İnsan” ilginç bir varlık. Yapmak, bu ilginç varlık için hiçbir zaman yeterli bir edim olmamıştır. Onun bu işten olduğu kadar keyif aldığı bir başka şey vardır: Göstermek. Yaptığını göstermeyen, diğerleriyle paylaşmayan insan, eylemini sonuçlandırdığı duygusunu eksiksiz olarak yaşayamaz. Mutluluk biraz öğrenmekte ama en çok da öğrendiğini göstermekte (yani anlatmakta, yazmakta, öğretmekte, paylaşmakta...). Etrafımda tanıdığım araştırmacılar arasında sanırım bu mutluluğu en üst seviyede yaşayan kişilerin başında geliyor sayın

Bu sınırlı tanıtma yazısı, Narlı’nın kapsamlı eserindeki bütün yazılara değinmeyi ne yazık ki engelliyor. Kitaptaki bütün makaleler hem bağımsız olarak okunabiliyor hem de sonuçta yeni zamanların öykü dünyasına dair bir bütünlüğe ulaşıyor. Akademiden veya akademi dışından modern Türk öykücülüğüne ilgi duyanlar *Öykü Burcu*’nda kendilerini aydınlatacak, yeni konular üzerinde düşüncelerini sağlayacak bilgilere ulaşacaktır.

Prof. Dr. Veli Doğan Günay. Öğrenirken ve öğretirken insan ruhunun en temel besin kaynağı olan neş’esi besliyor onu da.

Prof. Dr. Veli Doğan Günay’ın *Kültürbilime Giriş, Dil, Kültür ve Ötesi* başlıklı kitabı Papatya Yayıncılık tarafından 2016 yılında Papatya Bilim Üniversite koleksiyonu içinde yayımlandı.

Kitabın arkasındaki metin şöyle:

“İnsan içinde yaşadığı doğayı dönüştürür ve kendine uyumlu hale getirir. Bu dönüştürme işi farklı biçimlerde olur. Bazen doğada varolanın yanına kendi ürettiklerini koyar, bazen doğadakini düzenler, onları sınıflandırır ya da başka bir biçimde doğayı “kendine mal eder”. İnsanın ürettiği, doğa içinde varlığını hissettirdiği ya da ken-

V. Doğan GÜNAY

KÜLTÜRBİLİME GİRİŞ

Dil, Kültür ve Ötesi...

PapatyaBilim
Üniversite Yayıncılığı

V. Doğan Günay, *Kültürbilime Giriş*,
Papatya Bilim Yay., 2016

dini gösterdiği her şey kültürdür. Dil gibi kültür de topluluklara ait bir değerdir ve uzun süre bir arada bulunmaya bağlı olarak oluşabilir. Her topluluğun kendine özgü bir kültürü vardır. Kültür, durağan değil, devingen bir özelliktedir. Her zaman değişebilir. Bu nedenle incelenmesi önemlidir.

Bütün insanlık bilimlerinin temel amacı; insanın kültüre ait yapıp ettikleri, ürettikleri, değiştirdikleri ya da geliştirdikleri şeyler yardımı ile onu ve çevresini tanımaktır. Elinizdeki kitap da, kültür denilen o soyut ya da somut nesneden yola çıkarak, kültür içindeki insanı ta-

nımayı amaçlamaktadır. Bu kültürün incelenmesi ve değerlendirilip yorumlanması önemlidir. Yapılan incelemelerin sonucunda toplulukları, uygarlıkları kısacası insanı tanıma fırsatımız olacaktır. Kültür kavramının alanının çok geniş olduğunu düşündüğümüzde; insanı tanımının zorluğu ortadadır. İnsanla ilgili bilinmesi ve incelenmesi gereken çok şeyin olduğunu söylemeye gerek bile yok.”

Kitabın birinci bölümünde “Dil Nedir?” başlığı altında dil ve kültürün hem birbirlerinin tanımlayıcısı hem de tamamlayıcısı olmaları açısından bir toplum olmazsa olmazları arasında yer aldıklarından söz edilmektedir. Her iki kavramın da anlamlarını ve değerlerini, topluluk bağlamında buldukları önemle vurgulanmaktadır.

Kitabın ikinci bölümü “Kültür Nedir?” başlığını taşıyor. Bu bölümde kültür sözcüğünün kökeninden söz edilmekte ve Batı dillerinden Türkçeye kazandırılan bu kavram için Türkçede bulunan “kültür”, “ekin”, “hars”, “medeniyet” ve “uygarlık” kavramları üzerinde durularak bu kavramların açılımına yer verilmektedir. Yine bu bölümde kültür tanımları verilirken kültür-doğa, kültür-insan, kültür-insan-toplum, kültür-teknoloji vb. ilişkiler de irdelenmektedir. Bu bölümden anladığımıza göre kültürün 164 farklı tanımı vardır ve bu tanımların

hepsi doğrudur ya da önemli ölçüde doğruluk payı vardır. Örneğin kültür için “her şey unutulduktan sonra akılda kalanlardır” biçiminde bir tanım yer almaktadır. Yine bu bölümde dil ve kültür, kültürel çeşitlilik, kültür ve kimlik, sağlam bir dil bilimin altyapısıyla ilişkilendirilmekte ve çok sayıda gönderge metinle desteklenmektedir. Batı'nın dile ve kültüre bakışı, kültür ve emperyalizm ilişkisinin arkasından Türklerdeki kültürel durum çarpıcı bir biçimde ortaya konmakta ve Şaman kültüründen günümüze kadar gelen kimi geleneklerden verilen örneklerle okuyucunun konuya ilgisi çekilmektedir. 40 sayısının anlamı, ağaçlara bez ve çaput bağlamak, ay tutulması ve ayın yeniden görülmesi sırasında yapılanlar, halı kilim desenleri vb. Kitaptan ilgi çekici birkaç örnek verelim:

“40 Sayısı: Şaman inanışına göre ruh, bedeni 40 gün sonra terk etmektedir. Türk destanlarında kırk sayısı çok yer alır ve kırk yiğitler, kırk kızlar gibi kullanımlarda sıklıkla geçer. Dede Korkut anlatılarında kırk yiğitler diye kahramanlardan söz edilir. Oğuz'un verdiği şölende, diktirdiği sırıkların boyu kırk kulaç uzunluğunda idi. Anlatı, masal ve öykülerde kırk gün ve kırk gece düğünler, kırk haremiler, kırk satır ve kırk katır çok geçer. 40 sa-

yısı da totemcilik döneminden kalma bir inanıştır.” (s.102)

“Mezar taşı: Göktürkçede ve Uygurcada “ruh” için can anlamına gelen “tin” sözcüğü kullanılıyordu. Bu aynı zamanda “soluk” demektir. Ölüm, soluğun kesilmesi, ruhun bedenden ayrılıp uçması biçiminde düşünülüyordu. Bu yüzden de bazen “öldü” yerine “uçtu” denilmektedir. Şaman dünyasında ölüme inanılmadığı için Anadolu'da çoğunlukla “öldü” kelimesi kullanılmaz. Ruhun ölmediğini vurgulamak için, “Göçtü”, “Dünya değiştirdi”, “Hakk'a yürüdü” gibi anlatımlar kullanılır. Ruhları öbür dünyaya göç eden ataların, orada rahatsız edilmemeleri, iyi yaşamaları gerektiğine inanılırdı. Bu nedenle Eski Türklerde mezarları gizleme geleneği yoktur, aksine özellikle büyüklerin özel mezarları yapılıp, üzerlerine bir yapı (bark) yapılmış, barkın iç duvarları ölünün yaşarken katıldığı savaş sahnelerini gösteren resimlerle süslenmiştir. Ayrıca mezarın veya mezar yapısının üstüne Balballar dikilmiş, sıradan kişilerin mezarlarına da, belirli olması için tümsek biçimi verilmiştir. Arap dünyasında mezar taşı yoktur. Ölünün toprakla bütünleşmesi ve zaman içinde kaybolması istenir. Kutsanması günahdır. Mezarlara taş dikilme-

si ve bu taşın sanat yapısı şekline getirilecek kadar süslenmesi İslam coğrafyasında sadece Anadolu'da görülmektedir.” (s.104)

Kitabın üçüncü bölümü bilimlerin kavşağında kültür incelemelerine ayrılmıştır. Bu bölümde, kültür ve dilin bir olgu ve bu iki olgunun toplumsal yapı içinde bir işleve ve anlama sahip olduğu düşüncesinden hareket edilerek, dil-toplum-kültür ilişkilerinin ayrıntılı olarak ortaya konması amaçlanmıştır. Bu yolla birçok bilim dalının kültür, dil ve toplum kavramlarını kültür-dil, kültür-toplum, dil-toplum ya da kültür-toplum-dil ilişkileri içerisinde kendisine araştırma nesnesi yaptığı gösterilmektedir. Günay bu dalları kitabında şöyle sıralıyor: Toplum dil bilimin (fr. sociolinguistique), dil toplumbilimi (fr. sociologie du langage), budunbilimi (fr. ethnolinguistique), dilbilimsel insanbilim (fr. anthropologie linguistique), edimbilimi (fr. pragmatique), göstergebilimi (fr. sémiotique), kültür göstergebilimi (fr. sémiotique de la culture), söylem çözümlemesi (fr. analyse du discours) ve kültür araştırmaları (fr. étude de la culture). Adı geçen tüm bu bilim dallarına yönelik, kitapta çok çarpıcı çalışmalara yer verilmektedir. Bunlara örnek oluşturması açısından biz de burada dil

bilimsel insan bilimi alanında Claude Lévi-Strauss'un çalışmalarından şu alıntıyı vermeyi uygun bulduk:

Lévi-Strauss “*Kuzey Amerika'nın kuzey-batı dillerinden Chinook'ça, varlıkların ve nesnelere pek çok özellik ya da niteliklerini belirtmek için soyut sözcükler kullanırlar. Örneğin “kötü adam zavallı çocuğu öldürdü” tümcesi Chinook'çada “adamın kötülüğü çocuğun zavallılığını öldürdü” biçiminde verilir.”* (s.118)

Bu bölümde dilin ve kültürün tarihsel gelişimine de yer verilmekte ve İnsan bilimi, budunbilimi, toplum bilimi ve dil bilimi dallarının çok eski dönemlerden beri her ikisini de beraber ya da ayrı ayrı olarak ele almış oldukları belirtilerek XVIII. Yüzyıl Aydınlanma Çağı'ndan günümüze kadar yapılan çalışmalardan bahsedilmektedir.

Dil, dil bilimi ve kültür arasındaki ilişkiler de yine bu bölümde sorgulanmaktadır. Dil için “*toplumsal bir oyuncunun bildiri göndermek, onlar yoluyla iletişim kurmak, ileticiyi kabul etmek, onları yorumlamak ve bu iletileri zaman ve uzam içinde korumak (kültür) ve sonraki kuşaklara aktarmak amacıyla üretilmiş göstergeler dizgesidir.”* (s.122) tanımı yapılmaktadır. Burada aktarılma nesnesi olarak gösterilen kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasının

ancak ve ancak dille mümkün olabileceği vurgulanır. Bir dil, belli bir topluluk tarafından konuşulur. Bu bağlamda bölümün devamında dilsel topluluk kavramının tanımı yapılarak o dilin ve kültür evreninin her dilsel topluluğun sahip olduğu coğrafi uzama özgü olduğu ifade edilmektedir.

Kitabın dördüncü bölümünde kültürün dildeki yansımaları gösterilmeye çalışılmakta; bir dilsel topluluğa ait dilin oluşumunda ve anlamlandırılmasında kültürün rolünün yadsınamaz derecede önemli olduğu vurgulandıktan sonra iletişim görevini bir bütünlük içinde beş ayrı işlev ile yerine getirdiği ifade edilmekte ve dilin kendisinin kültürel bir öge olduğu hatırlatılarak bu beş işlevin tamamında kültürel yanların olduğu belirtilmektedir. Yazarın bu beş işlevle birlikte ilave etmeyi önerdiği altıncı işlev kitapta aşağıdaki biçimde sıralanmaktadır:

“1. Dil öncelikle ses dizgesidir. Seslerin art arda gelmesiyle bir anlambirim (biçimbirim ve / ya da sözcükbirim) oluşur.

2. Dil aynı zamanda yapısal bir dizgedir. Seslerden oluşan sözcükler bir dizge içinde sözceyi (bildiriyi) oluşturur.

3. Dil, yapısal anlam dizgesiyle ses dizgesinin birlikte oluşturduğu sözdizim dizgesidir.

4. Dil anlamlı bir yapıdır, yani anlamsal bir dizgedir.

5. Her dil kullanım içinde değer kazanır. Dilin gerçek bağlamı içinde kullanımını inceleyen edimbilim de dilin temel özellikleri arasında yer almaktadır.

6. Her dilin kültür içinde bir anlamı, değeri ve kullanımı vardır.” (s.179)

Sözcüklerin ve toplumsal belleğin, toplumsal tarihin, akrabalık terimlerinin, renklerin, atasözleri ve deyimlerin, dildeki nezaket belirten sözcüklerin yine bağlı buldukları dilsel topluluğun sahip olduğu kültürüyle ilişkilendirilmek koşuluyla anlam ve değerlerini bulacağı söylenmektedir. Diğer taraftan söylem belirleyicilerinin de dili kullanan konuşmacının konumunu belirlemede ne denli önemli olduğu yine oldukça zengin gönderge metinlerle biz okuyuculara sunulmaktadır. Yazar bu bölümün sonunda dil ile kültür arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için dil içinde kültürü, kültür içinde de dili aramak gerektiğini ısrarla yinelemektedir.

Kitabın beşinci ve son bölümü kültürlerarasılık ve yabancı dil öğretimine ayrılmıştır. Yabancı dil öğretiminin mevcut yöntemlerinin o günkü ihtiyaçlardan ortaya çıktığı hatırlatılarak bu ihtiyaçlardan birinin de bir ulusun kültürel yan-

larını öğretme ihtiyacı olduğundan söz etmektedir. Yabancı dil öğretim yöntemlerini oluştururken dili öğrenecek kişinin sahip olduğu bunsal kültürü ile yeni öğrenmeye başladığı dil ve beraberinde o dile ait kültürün her zaman uyumlu olmayacağı, benzer yanlar bulunsa da birbirine çok karşıt durumdaki değerlerin de olabileceği ifade edilmektedir. Yabancı dil öğretim yöntemleri oluşturulurken bu kültürel benzerlik ve farklılıkların göz önünde bulundurulması gerekliliğinin üzerinde durulmaktadır. Kitapta buna ilişkin çok sayıda gönderge metin yer almaktadır. Bunlardan birisi “panik” sözcüğüne ilişkin olanıdır:

“Roman olarak Honoré de Balzac’tan Eugenie Grandet romanından bir kesit verilmiş, sonra “sözcükler ve anlatımlar” başlığı altında bilinmeyen sözcükler açıklanmıştır. Burada kültürel birçok durum açıklanmış. Örneğin “une peur panique” sözcüğü açıklanırken “panique” sözcüğünün Pan tanrısından geldiği açıklanır. Pan tanrısı ani olarak ortaya çıkarak ölümlülere korku salar; “panique” sözcüğünün de ani korkudan kaynaklandığı belirtilir. Yine metinde geçen “des Louis” sözcüğünün 17. yüzyılda yaşamış kral 13. Louis dö-

neminde kullanılan bir bozuk para olduğu belirtilir.” (s. 251-252)

Son sözde ise yazar Günay birçok ilgi alanının yanı sıra gönül verdiği kavram üretme çalışmaları çerçevesinde kültür konusunda da “kültürk” diye bir kavram önermekte ve bu isimde üniversitelerimizde anabilim dallarının kurularak Türk dili ve kültürü üzerine yapılacak çalışmalarla kendimizi daha iyi tanıyacağımıza ve tanıtacağımıza ilişkin taşıdığı güçlü bir inancı dile getirmektedir.

164 farklı tanımı ile çalışma alanının sınırları belli olmayan “kültür” kavramı üzerine çalışma yapmanın oldukça tedirgin edici olduğunu belirtiyor kitabın yazarı. Dil ve kültürün bir arada ele alındığı çalışmaların fazla olmaması bu kitabın oluşumunda kaynak kullanımını açısından sıkıntı yaratmış olsa da V. Doğan Günay’ın *Kültürbilime Giriş: Dil, Kültür ve Ötesi...* kitabının bu alanda oldukça büyük bir boşluğu dolduracağı kanısındayız.

Kültürün çağdaş bilimler açısından nasıl inceleneceği, kültür çalışmalarının hangi bilimlerle ilişkili olduğu, bu alandaki çok sayıdaki kavramın aralarındaki farkı ya da benzerliği daha iyi anlayabilmek için okuyucunun gözden kaçırması gereken bir kitap olduğunu düşünüyoruz.